

ליקוט מתוך הספר לקט השבלים
(ערכים לפי סדר א' ב')
בטרם צאתו לאור

לקט השבלים

פרשת לך לך

איך הועיל מה שגייירו אברהם ושרה בלי קבלת עול מצוות + אם גיורת שנתגיירה בקטן שנולד + הטעם שזוכר לשון זכר על ארץ שהיא לשון נקבה + החילוק בין ריב למריבה + אימתי נברא ים המלח + אם מהני העסק בתורת הקרבנות למי שאינו צריך לכפרה + במה שאמרו 'דרוש וקבל שכר' קשה דאטו ס"ד שלא נקבל שכר + צ"ח זה הציל ידידות שארנו משחת + עמידה בברית מילה אינו מדינא + מצות ביקור חולים בברית מילה

ליה דכיון דלענין קורבה דמשפחה אמרינן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, א"כ אמאי גיורת אסורה לכהן כדאמר יבמות ס"א א', ע"ש, ונראה דלאו קושיא היא, דהא בקידושין ע"ח א' ילפינן איסור גיורת לכהן מקרא ד"חזקאל, ע"ש, וכבר העירו בזה, ומש"כ הראב"ן דבגיורת לא אמרינן דכקטן שנולד דמי, מסופקני טובא דתלמיד טועה כתבו ולא יצאו הדברים מפיו ז"ל, דמלבד מה שהבאנו דאיהו גופי" כתב דעיקר דין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אסמכתא הוא מדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן, דאברהם מגייר את האנשים ושרה מגייר את הנשים ולא תלו ביולדיהם ע"ש, ומשמע קצת דפשיטא ליה דגם בנשים כן, עוד הדבר תמוה מסוגיות ערוכות, דהא בב"ק ק"ט ב' מבואר דגיורת ג"כ אין לה גואלים, וגזל הגיורת ניתן לכהנים, ועוד הקשו בזה מהא דמבואר ביבמות צ"ח דמדאורייתא רשאי לישא אשה ובתה שנתגיירו ודכוותה שתי אחיות, ואם איתא דבגיורת לא אמרינן כקטן דהרי עובר באיסור, וכן פשיטא להו לראשונים ז"ל דגם בגיורת אמרינן כן וכמ"ש רש"י בגיטין מ"ג ב' לגבי שפחה והויא לה כקטן שנולד, וכמ"ש נמי בריטב"א יבמות מ"ז ב' דהא דפריך התם מאי קרא קאי אמימרא דר' יוסי דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ומשני מקרא דאשר באת לחסות שהיום באת לעולם דכקטן שנולד דמי ע"ש, ומבואר דילפינן לה מקרא דכתיב גבי רות, וע"כ דגם בגיורת כן, וכן מתבאר במפרשים עה"ת במה שכתבו ליישב הא דיעקב נשא שתי אחיות, עי' ברמב"ן בראשית כ"ו ה' ובתשו' הרשב"א ח"א סימן צ"ד, ובמ"ש בגור ארי' וברא"ם [וצ"ע בפסחים קי"ט ב'], וכן נמי מתבאר ברא"ם ויקרא כ' י"ז ובמהרש"א יומא כ"ח ב' וברדב"ז ח"ב סימן תרצ"ו ע"ש.

הטעם שזוכר לשון זכר על ארץ שהיא לשון נקבה

וְלֹא נִשְׂא אֶתְּם הָאָרֶץ לְשָׁבֶת יַחְדָּו כִּי הִיא רְבוּשָׁם רָב וְלֹא יִכְלוּ לְשָׁבֶת יַחְדָּו (י"ג)

בפסוק זה למדנו כלל מחודש בתורת הדקדוק, והוא שאע"פ שלפי מלות הכתוב ראוי לשמש בלשון נקבה, מ"מ מאחר שנכתב בלשון קצרה וחסירה התורה מילה שהיא בלשון זכר, תו לא קפיד קרא למיכתב בלשון זכר, דנתתייחס הכתוב אל תוכן הענין כאילו נכתב במילואו, ובעבור המילה החסרה שינה ממשקל נקבה למשקל זכר, וכאילו המילה החסירה כתובה, ובכך רמזה התורה לפרוש הכתוב, כי בענין אחר לא יתיישב מדוע כתבה לשון זכר, [וכלל זה הוא גם בחיסור מילה בלשון נקבה].

איך הועיל מה שגייירו אברהם ושרה בלי קבלת עול מצוות

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֵת כָּל רְבוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיָּצְאוּ לְלֶבֶת אֲרָצָה כְּנַעַן וַיִּבְאוּ אֲרָצָה כְּנַעַן (י"ב ה')

בנידון אם יש מצוה בגירות הן לבי"ד והן לגוי עצמו [כשחפץ בזה באמת] הנה כן משמע קצת מהא דאמר בועז לרות ישלם ד' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ד' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו, וע"ע יבמות מ"ח ב' מפני מה גרים בזמן הזה מעונין מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה, ומשמע דיש לו מצוה שיתגייר, [ועי' ישעי' נ"ו ולבני הנכר וגו' להיות לו לעבדים וגו'], וכן משמע בכריתות ט' א' דקאמר אלא מעתה האידנא דליכא קרבן לא נקבל גרים אראב"י וכי גיור אתכם גר או אשר בתוכם לדורותיכם, וכן בתו' ע"ז כ' א' כתבו דאי לאו קרא הו"א דאסור ליתן נבילה לגר כדי שיתן לב להתגייר לגמרי ולא תושב בלבד, ועדיין צ"ע.

ומיהו כ"ז לאחר מתן תורה, אבל קודם מתן תורה לכאורה ליכא מצוה, דהא כל ישראל נחשבו לבני נח עד מתן תורה שאז נכנסו לברית במילה וטבילה וקרבן כמ"ש רש"י בסנהדרין פ"ב א' ד"ה בת יתרו וברמב"ם פ"ג מאיסור"ב ה"א.

והא דאע"ה גייר האנשים לאו גירות ממש הוא, אלא הענין כדמתרגמינן בקרא דזאת הנפש וגו' דשעבידו לאורייתא, עי' רש"י יומא כ"ח ב' סנהדרין צ"ז א' ע"ז ט' א', ואברהם מגייר הוא לשון מושאל על הכונה שפרסם שמו ית' בעולם והכניס את אומות העולם תחת כנפי השכינה למאוס בתיעוב של ע"ז ושיהיו חפצים לקיים ז' מצוות שלהם לשם קונם וצורם, וכ"מ במדרש בראשית ל"ט י"ד שלא היה מפתה אותם בדברים להתגייר, דודאי אין ענין לגייר גויים בכדי שיקיימו כה"ת קודם שניתנה כאברהם, וכן משמע בע"ז שם ועי' ברמב"ם פ"ח ממלכים ה"ה, (ושמא גם היה אסור ללמדם המצוות).

ולהאמור צ"ע במ"ש הראב"ד בבעלי הנפש סוף שער הטבילה דמה שמברכין וצוינו על טבילה דגר הוא מקרא דזאת הנפש אשר עשו בחרן ע"ש, שו"ר שיש לדון בכאן עי' רש"י סוטה י"ב ב' ד"ה לרחוץ ובתו' שבת קל"ה ב' ובתשו' מהרי"ט ח"ב סי' ו'.

אם גיורת שנתגיירה בקטן שנולד

בראב"ן פ"ב דיבמות הביא אסמכתא מקרא דאת הנפש אשר עשו בחרן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, והנה בדבריו בסימן נ"ח קשיא

א. בחת"ס ע"ז ס"ג ב' נתקשה מהיכן נפקא לחז"ל ענין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ע"ש, ואישתמיטת' דברי הריטב"א שהובאו לעיל, וכן נתבאר לעיל מקור נוסף בדברי הראב"ן.

ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט והכנעני והפרזי או ישב בארץ ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני וביןך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנהנו (י"ג ט"ח)

יש לדקדק דפתח הכתוב ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט וסיים ויאמר אברם אל נא תהי מריבה, ואמאי לא כתיב בשניהם ריב או מריבה, והכי הו"ל למיכתב ותהי מריבה בין וגו' או אל נא יהי ריב ביני וביןך וגו'.

ונראה ד'ריב' ו'מריבה' לאו היינו הך דמריבה מתפרש על ענין של קטטה ומלחמה ומחלוקת (וכמו מדון), וכמו 'וכי ריבון אנשים והכה איש את רעהו' וגו' (וכן 'המה מי מריבה' במדבר כ"י י"ג) וכי"ב שם (כ"ז י"ד) ודברים (ל"ב י"א), וכן 'בעלי מריבה' ברש"י במדבר (כ"י כ"ט) וכן 'עשה מריבה בעם' (סנהדרין ק"א ב') ושם (ק"י א') עושה מריבה עם רבו ופרש"י תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים).

אבל 'ריב' יש לו שני משמעויות, האחת, כמו מריבה, כדכתיב דברים (כ"ה א') 'כי יהיה ריב' וגו' ופרש"י אין שלום יוצא מתוך מריבה, וכן שם (ל"ג ז') 'ידיו רב לו' ופרש"י יריבו ריבו וינקמו נקמתו, ובמכות (י"א ב') פירש יהי בו כח לריב ריבו לעצמו נקד חבירו, וכן 'ועמך כמריבי כהן' (הושע ד' ד') ופרש"י שבת (קמ"ט ב') ככהנים הללו שהם בעלי מריבה, וכי"ב 'דיבה את יריבי תהלים (ל"ה א') ופרש"י עשה מריבה עם אותם שעושים מריבה עמי, וכן 'שפתי כסיל יבואו בריב' (משלי י"ח ו') ופרש"י כל דבריו באים בלשון תגרה וכן 'ויירב', (בש"א ט"ו ה') שפירושו וילחם, וע"ע בנדפס ע"ש רש"י בדה"ב (י"ט ו' ז' ח').

האחת כמו ויכוח, וכדכתיב שמות (כ"ג ג') 'ודל לא תהדר בריבו' והוא לשון דין שמתדיינים זה עם זה, וכי"ב בישעי' (נ"א כ"ב) ע"ש, וכן 'ריבות שפתי' באיוב (י"ג ו') ופרש"י הוכחות, ושם (ל"א ל"ה) 'איש ריב' ופרש"י להתווכח עמי, וכן שם (י"ג ח') פרש"י תריבון תתווכחון, וכן 'אריב' פרש"י (בירמ' ב' ט') אנתווכח, וכי"ב לשון 'ואריבה' פרש"י בנחמ"י (ה' ז') נתווכחתי, וכן 'ליריב' באיוב (ג' ט') פרש"י להתווכח, וכן 'דברי רבות בשעריך' היינו שזה מטמא זה מטהר, זה מחייב זה מזכה, וכמש"פ רש"י דברים (י"ז ח').

השתא מיושב למה ברישא כתיב ריב וסיפא מריבה, דברישא כתיב ויהי ריב, כי זו לא תהיה מריבה כענין של תגרה וקטטה, אלא ויכוח על שאלת הזכות בארץ כנען בימים ההם, וכמש"פ רש"י וז"ל, ויהיה ריב, לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין, עכ"ל, ומבואר שבתחלה לא היתה מריבה ורק כשראה אברהם שלא נמנו וגמרו אלא רועי אברהם נשאר בשלהם ורועי לוט נשאר בשלהם ולא הגיעו לעמק השוה, מאחר דמטבע הדברים שכשכל צד עומד בדעתו סופם שיריבו, לכן חשש אברהם ואמר אל נא תהי מריבה וגו', לקיים מה שנאמר פוטר מים ראשית מדון (עי' סנהדרין ז' א').

ויש להסתייע כפירושינו ממה שבתרגום יונתן תרגם 'ויהי ריב' דיינין, כלומר שהיו מתדיינים ביניהם על זכות הארץ, ואילו מריבה תרגם מצותא.

ואם כי אין לנו לערב דעתינו בדברים שרק בעלי הלשון רשאים ולא אנחנו, מ"מ נוכל להציע טעם למה 'ריב' הוא לשון זכר כדכתיב ויהיה

דבר זה מבואר ברש"י כאן שכתב וז"ל, ולא נשא אותם, לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא, וצריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ, לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר, ור"ל דבעלמא ארץ ל' נקבה והו"ל למיכתב ולא 'נשאה' אותם וגו', אלא דקדוק הלשון הוא לפי מילת מרעה החסרה, ומרעה הוא לשון זכר.

ונראה דדברי רש"י הללו יש להם מקור בפסיקתא לעיל (כ"ט ט"ו) בפסוק 'וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה' דקאמר והלא בגן לשון זכר, אלא לעבדה ולשמרה האדמה של גן, ע"ש, ור"ל דמילת 'גן' אין בו יחס לאדמה שבה, דהשם גן נופל על מקום מוקף גדר ונטוע אילנות או ירקות או פרחים למאכל או לתענוג, והוא ל' זכר, דאילו בלשון נקבה נקרא 'גנה' וכדכתיב בישעי' (א' ל') 'וכגנה אשר מים אין לה', וכן שם (פ"א י"א) 'וכגנה זרועיה תצמיח',³ ומ"מ סיים הכתוב 'לעבדה ולשמרה' וע"כ דקאי על מלת אדמה שהיא חסרה ואינה נכללת במלת גן שמתייחס למקום ידוע, [וצ"ע באבן עזרא בהך קרא, ע"ש].⁴

ומכאן תבין דברי חכמים וחדותם, כי לשונם לשון מרפא, וכל לשונם יסודו בהררי קודש בחכמת הדקדוק שנמסר לנו מסיני, ולכן תמצא גם בלשון חכמי המשנה ששינו מלשון זכר לנקבה מפני המלה החסירה, [וכמו שכבר הרגישו בזה הראשונים ובתו"ט].⁵

ולהאמר מיושב קו' תו' במנחות (צ"ד א') למה שנו בכל המשניות 'שתי הלחם' והרי לחם לשון זכר והו"ל למיתני שני הלחם, ד"ל דשפיר קתני ל' נקבה על שם מילת 'חלות' החסירה, כדכתיב בכולהו קראי 'חלות לחם' כגון בשמות (כ"ט כ"ג), ויקרא (ח' כ"ז), וכמ"ש בתרגום ירמיהו גריצין שהוא 'חלות' כדמתרגם 'סולת חלות' (ויקרא ב' ד').

ונראה דמה"ט גרס הר"ף ב"ב מ'פ"ד מ"ז) 'האונאה ארבע כסף' ולא כג"י שלפנינו 'ארבעה', דהתם נמי ארבע מענה כסף קאמר, ע"ש בתפא"י, ומיהו אפשר שהי' כתוב כן בגירסא שלפניו ז"ל וכמו שהוא בכת"י, ע"ש בנוסחאות.

ומה שתירצו תו' במנחות (שם) ד'לחם' הוא גם לשון נקבה כדכתיב בשמואל א' (י' א') 'ושאלו לך לשלום ונתנו לך שתי לחם וגו'', צ"ע מה מצאו בהך קרא דשמואל יותר מן הפסוק שבפרשה עצמה דכתיב ויקרא (כ"ג י"ז) 'תביאו לחם תנופה שתיים' ולא כתיב 'שנים', ותנא אקרא קאי [דאל"כ הוי קרי לה בכל מקום 'מנחה חדשה' ורק משום דאשכחן בקרא דכתיב נמי לשון 'תביאו לחם תנופה שתיים' קרי לה 'שתי הלחם', אם כי עדיין צ"ע דטפי היה ראוי לקרותו במשנה 'מנחה חדשה'], אבל לקושטא דמילתא ל"ק לא מן הכתוב בפרשה ולא מהכתוב בשמואל, דהתם נמי שתי 'חלות' לחם קאמר, [כמבואר שם ברד"ק], ושפיר כתב 'שתי' על שם מלת 'חלות' החסרה, [ותדע נמי דכתיב במלכים א' (י"ד ג') 'ועשרה לחם', וכן שם (י"ז י"ז) כתיב 'ועשרה לחם הזה], וכן בכל הפסוקים ובמשניות 'לחם' לשון זכר, [ומיהו אשכחן פעם אחת לשון נקבה בבראשית (מ"ט כ') 'מאשר שמנה לחמו' וצ"ע, וע"י מה שכתבנו שם], וע"י ברש"י ויקרא (כ"ד ט') בפסוק 'ואכלוהו במקום קדש' שכתב 'ואכלוהו' מוסב על הלחם שהוא לשון זכר.

ב. ובסימן ריבוי נקרא 'גנות' כדכתיב במדבר (כ"ד ו') 'כגנות עלי נהר', וכן בקהלת (ב' ה') 'עשיתי לי גנות ופרדסים וגו'', ועוד כיו"ב בעמוס (ד' ט', ט"ו י"ד), ירמ' (כ"ט ה'), ישעי' (א' כ"ט), ואילו 'גן' בסימן ריבוי נקרא 'גנים' כדכתיב בשה"ש (י' ב') לרעות בגנים וגו'.

ג. וכעין זה מצאנו כיו"ב בקהלת (ו' כ"ז) ראה זה מצאתי 'אמרה' קהלת וגו', ואילו שם (א' ב') כתיב 'הבל הבלים אמר' קהלת, ופרש"י (שם ז' כ"ז) קהלת לשון נקבה היא, וכשהוא אומר בלשון זכר, מוסב על הקובצה והוא שלמה, ע"ש, כלומר דאע"פ שחסר מלת 'שלמה' בפסוק, מ"מ כיון דמוסב על שלמה שקיבץ הדברים יבא לשון זכר.

ד. והרי כמה דוגמאות א. ע"י ר"ה (פ"ב מ"ו) כיצד ראת את הלבנה כו' כמה היה גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רחב וכו', ואע"ג דחמה ולבנה הם לשון נקבה, וא"כ ה' ראו דליתני כמה היתה גבוהה כו', אלא נקט לשון זכר משום דקאי על מאור הירח, ואור' ל' זכר, [וכדכתיב ישעי' (ל' כ"ו) והיה אור הלבנה וגו'].

ב. בסוכה (פ"ה מ"ו) יום טוב הראשון של חג כו' נשתייר שם ארבעה עשר כבשים לשמונה משמרות ביום ראשון ששה מקריבים כו' בשני חמשה מקריבין כו', והנה המספר 'ששה' ו'חמשה' לשון זכר, ואילו 'משמרה' ו'משמרת' לשון נקבה, והו"ל למיתני 'שש' ו'חמשה', וכתב בתו"ט, אע"פ שמשמרה ומשמרות לשון נקבה, מאמרם לא היה אלא על ראש משמרה כו', ור"ל דהמספר קאי על מלת 'ראש' החסרה בלשון המשנה, [וע"ע מש"כ בתו"ט שם (מ"ח) בהא דתנן בילגה ללועלם חולקת בדרום, ד'משמרה' סובל גם לשון זכר, ע"ש, וצ"ע].

ג. שבועות (פ"ו מ"א) הטענה שתי כסף, ואע"ג דכסף לשון זכר, מ"מ נקט 'שתי' על שם מילת מעות החסירה שהיא לשון נקבה, כמבואר שם בראשונים ובתו"ט.

ד. זבחים (פ"ה מ"ג) ובא לו לקרן דרומית מזרחית כו', ובתו"ט נתקשה בלשון 'דרומית מזרחית' דהא 'קרן' לשון זכר, והו"ל למיתני 'דרומי מזרחי', וכתב וז"ל, ואף שקרן הוא לשון זכר וכו' אעפ"כ כאן הוא כמו חסר 'רוח' וכאילו שנינו קרן רוח דרומית מזרחית ולכך בא הת"ו על הרוח החסרה, ורוח נמצא בלשון נקבה כמו בלשון זכר כו' ע"ש, וע"י רש"י לקמן (ל"ב ט') שכתב יש דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה כו' וכן רוח 'הנה רוח גדולה באה' (איוב א' ט"ט) הרי לשון נקבה, 'ויגע בארבע פנות הבית' (שם) הרי לשון זכר, ובמ"א (י"ט י"א) 'ורוח גדולה וחזק מפרק הרים', הרי לשון זכר ולשון נקבה, ע"ש, וע"ע ברש"י שם.

ה. ע"י מנחות שם (פ"א מ"א) ובפסחים (פ"ז מ"ד) ובשקלים (פ"א מ"ד) ובאבות (פ"ה מ"ה) ובזבחים (פ"ט מ"ה) ובמנחות (פ"ה מ"א ופ"ו מ"ב) ובמעילה (פ"ב מ"ו) ובכלים (פ"א מ"ו).

ריב ולא כתיב ותהי, ואילו מריבה הוא לשון נקבה כדכתיב אל נא תהי מריבה, והוא כדאמרן ד'ריב' נופל גם על ויכוח שאפשר שיודו זל"ז ויפסיק הויכוח ולא יוליד שנאה ומחלוקת, משא"כ מריבה טבעה להוליד אחריה פירות ופירי פירות של קטטה ומחלוקת ושנאת חנם וכיו"ב, ולפי שהמריבה מולידה בהכרח תולדות רעים, לכך היא בל' נקבה, שו"ר קצת מעין זה בשל"ה כאן, עיי"ש.

אימתי נברא ים המלח

כל אלה חֲבְרוּ אֶל עֶמֶק הַשְּׁדִים הוּא ים הַמֶּלַח (י"ד ג')

פרש"י לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ונראה דלאו למימרא דים המלח נתחדש בימי אברהם, דלישנא דקרא הוא ים המלח ודאי ל"מ כן, דא"כ הו"ל למיכתב עמק השדים אשר נהייתה לים המלח, אבל הלשון הוא ים המלח מתפרש שהוא ים המלח הידוע מכבר, אלא ר"ל שהיה ים המלח בסמוך לעמק השדים ולאחר זמן נמשך הים אל תוך העמק ונעשה גם שם ים המלח, (וכ"מ מזה שלא כתב רק שלאחר זמן נעשה ים המלח, וע"כ דנמשך הים לתוכו ר"ל ים המלח, וגם לכאן אין שם ים אחר שיוכל להמשך לעמק השדים), וכן מתפרשים דברי המדרש שהביא שם רש"י שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו, וכן דברי המדרש בראשית מ"ה ב' דקרא"א הוא ים המלח לא היה שם אלא צורות היאורים ונתבקעו ונעשו ים הה"ד בצורות יאורים בקע מתפרשין כמש"כ, ודלא כמ"ש במהרז"ו שם דכשנהפכה סודם נתבקעו היאורים זל"ז ונעשה ים המלח, אלא הכוונה הצעורה שנתבקעו היו מימיהם מתוקים והיו ראויים להיות כנחל או מעיין של מים מתוקים אלא שעונם גרם להם שנמשך הים לתוך מי היאורים ונעשו גם הם ים המלח כדכתיב בתהלים ק"ז ל"ד ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה, עיי' בתנחומא שם סימן ח', ובמדרש אגדה איתא בתחלה היה נקרא עמק השדות שהיה המקום מיושב ולבסוף נעשה ים המלח, ור"ל שלבסוף בהפיכת סודם נעשה גם המקום הזה ים המלח, [ניתכן דים הקדמוני הנזכר בזכר' י"ד ח', הוא ים המלח, וצ"ע באהבת יהונתן בהפטרות יום א' דסוכות עיי"ש].

ותדע שכן הוא שהרי אמרו בב"ב ע"ד ב' ובמדרש תהלים כ"ד ב' מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו שבעה ימים שמקיפין את ארץ ישראל ואלו הן כו' ימה של טבריא וימה של סודם כו' ובירו' פ"ט מכלאים ה"ד איתא ז' ימים סובבין את א"י כו' ימא דמילחא, ופר"ך והא איכא ימא דחמץ ומשני ההוא דיקלטינוס הקוה נהרות ועשאו, ומבואר מכ"ז דים המלח הוא מששת ימי בראשית שהרי פירשו בהכי קרא דעל ימים יסדה, וכן בפרקי דר"א פ"ח שינו ז' ימים ברא הקב"ה ומכולם לא בחר אלא ים כנרת, אלמא דגם ים המלח איקרי בריאה ומדקאמר ומכולם לא בחר כו' משמע שכבר ה' ים המלח מאז שנברא ים כנרת, וכן אמרו להדיא בירו' דימא דמילחא הוא כשאר ימים שנבראו מעצמן, ועיי' ברד"ק בראשית כאן שכתב העמק ההוא היה סמוך לים המלח, או הוא עצמו נעשה אח"כ ים והוא הנקרא היום ים המלח והוא גבול ארץ ישראל כו', ומבואר כמש"כ, ולפירושו הראשון מתפרש הוא עמק השדים השוכן באתר ים המלח.

במה שאמרו 'דרוש וקבל שכר' קשה דאטו ס"ד שלא

נקבל שכר

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קַחָה לִי עֲגֻלָּה מִשְׁלֶשֶׁת וְעַו מִשְׁלֶשֶׁת וְאֵיל מִשְׁלֶשֶׁת

וְתָר וְנוּזָל (ט"ו ט')

בתענית כ"ז ב' איתא, אמר אברהם רבונו של עולם שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה אמר ליה לאו אמר לפניו רבונו של עולם הודיעני במה אירשנה אמר ליה קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת וגו' אמר לפניו רבונו של עולם תינח בזמן שבת המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם עיי"ש, ומשמע לפ"ז דענין קריאת סדר הקרבנות שייחשב כאילו הקריבו, מהני במקום קרבנות שבאים לכפר, וכן קרא דונשלמה פרים שפתינו דכתיב בהושע י"ד, מיירי בקרבן שבא לכפר, וכדכתיב ברישא שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו, משתעי בקרבן לנשיאת עון, ורק ע"ז אשכחן קרא, וקשה לפ"ז דהא במוסף

של שבת אין שעיר לכפר, ומ"מ פשיטא להו לתו' ברכות כ"ו א' דשבע ברכות של מוסף תיקנוהו מחמת הך קרא דונשלמה פרים שפתינו, [וברא"ש מבואר שלא פירש כן], וכן מצאנו כענין זה באמירת סדר הקרבן פסח בערב פסח אחר חצות (כמ"ש בבאה"ט סימן תע"א סק"ט ובמ"ב שם סי"ק כ"ב), אע"ג דעיקרו בא לאכילה, וכן על אמירת סדר הקרבנות בכל יום קודם התפלה, הזכירו הראשונים הא דונשלמה פרים שפתינו, וכ"ה בנוסח הבקשה שאומרים על זה וכמו שהביא הטור באו"ח סימן מ"ח וע"ע בטור סו"ס א', וכן אמרין יה"ר כאילו הקרבנו שלמים אע"פ שאינו בא לכפרה.

ומיניה מצאנו בפסיקתא סוף פרשה י"ב דבבקריאת פרשת זכור נחשב כאילו יש בזה מחיית עמלק, וכן אשכחן בילמדנו [הובא במאמר תורה אור להח"ח צ"ל פרק א'] דאמר הקב"ה ליחזקאל וכי בשביל שבני נתונים בגולה יהא הבנין בטל, גדולה קריאתם בתורה כבנייה, לך אמור להם שיעסקו לקרות בתורה צורת הבית ובשכר קריאתם שיעסקו לקרות בה מעלה אני עליהם כאילו הם עסוקים בבנין הבית, ומבואר דעיי' עסק התורה בפרשת המצוה הו"ל מעין מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומקבלים מעין השכר של קיום המצוה, ושפיר מתפרש דכוותה ונשלמה פרים שפתינו שעי' הקריאה בסדר הקרבנות שמבואר בה סדר הבאת והקרבנות ושאר הלכותיו נחשב כאילו הקריב ועלה לו לשם חובה, אף בקרבנות שאין בהם ריצוי וכפרה דומיא דאשכחן כן בלימוד צורת הבית.

ועיי"ש בדברי הח"ח שכתב אהא דכבר תקנתי להם סדר קרבנות, דענינו שיתבונן בכל קרבן וקרבן אופני הקרבנות וכמ"ש ברבינו בחיי פרשת צו והבאר שבע בהקדמה לספרו וכדמשמע נמי מלשון הילמדנו שם דקאמר אלא הזהרו לקרות בהן ולשנות אותן ואם תתעסקו בהן מעלה אני עליכם כאילו בקרבנות אתם עסוקים וכן במנחות ק"י אלא אלו ת"ח שעוסקין בהלכות עבודה מעלה אני עליהם כאילו מקריבין ומגישין לשמי, ומבואר דבבקריאה בעלמא מבלי להבין לא סגי, עיי"ש, ולכאן' בדברי הראשונים ל"מ כן, אלא אף בקריאת סדר הקרבנות ובקריאת פסוקי הקרבנות בקרה"ת במועדים, ובתפלת מוסף יש ענין זה, אע"פ שאינו שונה ועוסק בלימודם, עיי' בתו' ברכות שם ובאבודרהם בסדר שחרית של חול וסדר שחרית של שבת, ואפשר דאין דברי הח"ח אלא לענין שיעלה לו לקיום מצות ההקברה, אבל בשביל שייחשב לו רק לריצוי וכפרה סגי בקריאה בלבד, וכדמשמע לישנא דגמ' בזמן שקוראין בהן לפני כו' ואני מוחל כו', אבל כדי שיעלה לו כעשייה וכקיום המצוה של הבאת קרבן בעינן שיעסוק בידי הקרבן כדרך שעוסק בתורה, זכר לדבר, מש"כ המאירי בתענית ח' ב' יחיד או ציבור שארעה להם סבה המונעתם מלעשות מצוה, או מעשה שמחוייבים לעשותו, יהיו מתכוונים להיות מחשבתם נקיה לעשות אותו כל זמן שיהיה בידם לעשותו כגון אם הוא עני ואי אפשר לו לעשות צדקה, יהא מחשבתו מתעוררת בעצמו תמיד על ענין הצדקה ותועלתה ושיעשה כראוי לו ממנה כל זמן שיהיה בידו סיפק לעשות וכל כיוצא בזה ותהא בכך שכר מחשבתו שמור לו כמעשה עיי"ש, וה"נ בלימוד דיני הקרבן מתעורר בו מחשבת המצוה ותיקוניה והרצון שיהי' סיפק בידו להקריב קרבנו, ועיי"ז נחשב לו כאילו קיים המצוה.

ונראה דזהו ענין דרוש וקבל שכר בן סורר ומורה ובעיר הנדחת ובית המנוגע למאן דאמר בסנהדרין ע"א א' דלא היו ולא עתידין להיות, ואין הכונה שיש מצוות בתורה שעיקרם נאמרו בשביל לקבל שכר של מצות ת"ת, (וגם מילתא דפשיטא הוא שיקבל שכר של מצות ת"ת, בק"ז ממי שקורא כל היום אחות לוטן תמנע או שעוסק בסתרי תורה שאינו נוגע למעשה), אלא הכונה שעיי' העסק בהלכותיהן נחשב כאילו נזדמן עכשיו בן סורר ועיר הנדחת ובית המנוגע ונתקיים המצוה שבהם, והרי השכר מעין השכר של קיום מצוה מלבד השכר של ת"ת, תדע דהא לעיל שם נ"א ב' אהא דאמרין הלכה כדשלח רבין משמיה דריב"ח נשואה בשריפה וארוסה בסקילה פריך רב יוסף הלכתא למשיחא, ואהדר ליה אביי אלא מעתה שחיטת קדשים לא ליתני הלכתא למשיחא היא אלא דרוש וקבל שכר ה"נ דרוש וקבל שכר, עיי"ש, ובפשוטו צ"ע דהא רב יוסף פריך שפיר דבשלמא שחיטת קדשים היינו טעמא כדאמר בתענית שם דאמר הקב"ה בזמן שקוראין לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני ואני מוחל להם, ושפיר ראוי לעסוק בהלכותיהן גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים, אבל ד' מיתות בית דין דבטלו מה ענין לקבוע הלכה בהן, אלא ע"כ כמו שפירשנו דבשביל ריצוי וכפרה סגי בקריאת פרשת הקרבנות שבתורה ואין צריך לעסוק בקביעת ההלכה בהן, אבל בכדי שייחשב

שכאילו קיימנו מצות הבאת הקרבן לזה בעינין שיעסוק בהלכותיה, ולענין זה אין חילוק בין שחיטת קדשים לדיני מיתות ב"ד וכיו"ב.

אבל אין לפירוש זה הכרע, דלשון דרוש וקבל שכן מתפרש שכן על הדרש מדלא קאמר שכן מצוה, וגם אין סברא שיהי' ניתן שכן מצוה כשאינו עתיד להתקיים, והרי זימנין נמי דשימשו בלשון דרוש וקבל שכן על מעין כונת יגדיל תורה ויאדיר כגון בסוטה מ"ד א' דמייתי ברייתא דתניא ת"ר כו' הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא משנה וגמרא ועתדה בשדה לך אלו מעשים טובים אחר ובנית ביתך דרוש וקבל שכן ע"ש, וכיו"ב בירו' נזיר פ"ז ה"ב מייתי אסמכתא בענין שיעור כעדשה ומסיק דשיעורין הלל"מ ומייתי אסמכתא משום דרוש וקבל שכן, וכיו"ב כתב רש"י חולין י"ז א' ובעיא דאיברי בשר נחירה שהכניסו עמהן לארץ, דאע"פ שכבר עבר דרוש וקבל שכן הוא שצריכין אנו לעמוד על האמת, ומבואר דכולהו בעיי דחיקי או שאין בהם נפקותא למעשה, מפרשינן דהוא משום דרוש וקבל שכן, וע"כ דדרוש וקבל שכן מתפרש כפשוטו שכן ת"ת ושמה הכונה דעל העסק בתורה בדבר שאין בו נפקותא אלא רק כדי לעמוד על האמת, יש שכר מיוחד, וצ"ע.

צ(י) זה להציל ידידות שארנו משחה

זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין ורעך אחריך המול לכם כל זכר (י"ז)

בהא דאיתא בשבת קל"ז ב' על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל כו' כתב בחו"ב שם וז"ל, הש"ך בסי' רס"ה כתב דצריך לנקד צוה הצד"ק בפתח והו"ו בצרי, והביא כן בשם בה"ג והרמב"ם והאגודה ובב"י ג"כ בשם האבודרהם, ונראה דכן מוכח מלשון הברכה דאם הוא בלשון עבר אין מקום לתיבות על כן ולא לאל חי חלקנו צורנו, ולא הו"ל למימר אלא ובשכר זאת צוה להציל ותו לא, עכ"ל, אבל העיטור בה' מילה כתב דאיתשל מרבינו האי גאון אם לומר ציוה או צוה והשיב שצ"ל ציוה ולא צוה, ע"ש, [וכן מתבאר במהרש"א בחידושי אגדות שם ע"ש], וכ"מ בארחות חיים ח"ב עמ' ט', ואחרונים ז"ל העירו עוד דמשמע כן ממה שבסיום הברכה אמרינן בלשון נסתר למען בריתו אשר שם בבשרינו, [שנזכר בגמ' וברמב"ם פ"ג ממילה ה"ג, אף שבתש"ו הרמב"ם סי' קכ"א ובירו' ברכות פ"ט ה"ג ליתא], ועי' ביעב"ץ שבת שם ובמה שתמך בתשובותיו ח"א סי' קמ"ז לומר וציוה, ע"ש, מיהו אף שלענין מעשה ראוי לדון בזה אחרי שמצאנו דברי העיטור בשם רה"ג, מ"מ מדברי המדרש בראשית מ"ח ח' וכו' בילקוט תהלים סי' תשע"ג דלעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה כו' משמע לכא' שהתפלה בזה הוא שיתקיים מה שהבטיח הקדוש ברוך הוא לאברהם שבזכות המילה יציל את זרעו מגיהנם, ושפיר ניחא טפי כהנוסח צוה ולא ציוה וכדמסיק החו"ב כדעת הש"ך, וזה מלבד מה שדקדק בחו"ב.

עמידה בברית מילה אינו מדינא

בכל בו ה' ציצית סימן כ"ג כתב דמהך קרא דכתיב לכם ילפינן דאבי הן צריך לברך בעמידה, דנפק"ל בגז"ש מספה"ע דבקמה מידריש בקומה וילפינן מהתם לכל היכי דכתיב לכם דבעי עמידה, ובה' מילה סימן ע"ג הוסיף וז"ל ומכאן הביא ראה הר"ם נ"ע שצריכין לעמוד כולן כשמלין את התינוק ועוד הביא ראה מן הפסוק ויעמד העם בברית וכן היה הוא נוהג לעמוד על רגליו, ע"ש, ומבואר דלענין מילה ילפינן תרתין הן לענין עמידת אבי הן בשעה שמברך וזה ילפינן מקרא דהמול לכם, והן דצריכים כולם לעמוד בשעת המילה וזה ילפינן מקרא דויעמד העם בברית.

ונראה דהר"ם נ"ע שהזכיר, אינו הרמב"ם, שהרי הרמב"ם הזכיר דבעי עמידה רק בשופר וספירת העומר, כמבואר בדבריו בפ"ג משופר ה"י ופ"ז מתמו"מ הכ"ג, והנה בסמ"ק סימן קמ"ה כתב ומברכין על ספירת העומר מעומד, ובהגהות רבינו פרץ שם כתב וז"ל, הרמב"ם ז"ל אומר שכל מצוה שנאמר בה לכם צריך שתהיה בעמידה ואב לכולם ספירת העומר שנאמר בה וספרתם לכם וכתבי מהחל חרמש בקמה ומשמע כי היכי דקאי קמה אלא תקרי בקומה וסימנך עמצ"ל, עומר, מילה,

שנאמר המול לכם כל זכר ציצית דכתיב והיה לכם, לולב דכתיב ולקחתם לכם, ע"ש.

וכבר נתבאר לעיל שדברים הללו אינם מהרמב"ם, כיון שהרמב"ם לא הזכיר כל הנך מילי לא בהלכותיו ולא בתשובותיו, וכנראה הוא ט"ס והכונה להר"ם שהזכיר הכל בו, ועי' ברמב"ם פ"ו מסוכה ה"ב ובשו"ע סימן תרמ"ג ס"ב וברא"ש סוכה פ"ד סימן ג', וצ"ע בארצות החיים להמלבי"ם ז"ל בה' ציצית, ע"ש.

בשבה"ל ה' מילה סימן ד' כתב לשון זה, כתב בעל הדברות [ר"ל בעל עשרת הדברות לבעל העיטור והובא להלן] צריך לברך על המילה מעומד כדרך שברכוהו העומדים שם כדגרסינן העומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כו' וכן כתב רבינו טוביה ז"ל במדרש לקח טוב דילפינן ספירת העומר שהוא מעומד מבקמה ובספירת העומר כתיב לכם כו' וכן במילה כו' ולי נראה שאין טעם בדבר אלא לפי שאינו יכול לימול יפה מיושב כמו מעומד לפיכך נהגו לברך מעומד אי נמי משום כבוד ציבור אי נמי כדי שישמעו כל העומדין שם הברכה ויענו אמן עכ"ל, [וכנראה דעת ז"ל כהסוברים דברכת ההכניסו הוא ברכת השבח ומברכין אותה לאחר המילה, וכדעת תו' בשם ר"ת והרא"ש בפסחים ז' ב', וכ"כ באבודרהם הובא בב"י יו"ד סימן רס"ה וכ"ד הלבוש שם בס"א, ודלא כהרמב"ם בפ"ג מהלכות מילה ה"א ע"ש בב"י, ובתו' שבת קל"ז ב' ובתשו' הר"י סימן רצ"ג ובעיטור ח"ב ה' מילה שער ג' ח"ד].

ולפי סברא זו דהוא משום כבוד ציבור או כדי שישמעו ויענו אמן, לכאורה אין חילוק בין ברכת המצוות לברכת השבח וכיו"ב, ועי' במקור חיים להחיות יאיר סימן מ"ז בקיצור הלכות סק"ב שכתב וז"ל, ראוי לכל הקהל לעמוד בעת שאומר הש"צ ברכות השחר וברכת ציצית ותפילין ברוך שאמר ויברך דוד כמ"ש שופטים ג' כ' דבר אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא אף שאין חיוב לתש כח וזקן עכ"ל, ומבואר דבציבור ראוי לעמוד גם בברכת השבח, ועי' במשבצות סימן תל"ב סק"ב.

מצות ביקור חולים בברית מילה

בשבת קל"ז ב' ובירו' ברכות פ"ט ה"ג משמע דחובה על העומדים בברית מילה לומר כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעש"ט, וצריך ביאור מדוע תקנו כן, והיכן אשכחן דומיא דכוותה שישתתפו הציבור שאינם עושי המצוה בענין של ברכה, ומה דאשכחן כיו"ב ביבמות ק"ו ב' דמצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל, לא דמי, דהתם איכא מילתא בטעמא לפרסם בושתו שחלוץ ולא ייבם או לחזק הדבר כמו שאומרים בהפרת נדרים מותר לך, ועוד טעמים, (ועי' במדריכי ובפירוש סדר חליצה וביש"ש).

ואפשר דמעיקר הדבר המכוון בזה הוא לברך את הרך הנימול שיתרפא ממילתו וכמו שמברכין קיים את הילד הזה כו' [ובב"י יו"ד סי' רס"ה הביא מהכל בו שמברכין שלח אסותא כו' ע"ש], וזהו משום מצות ביקור ח שיעיקרו שיתפלל על החולה, עי' שבת י"ב ב' וברמ"א יו"ד סי' של"ה, ועי' בחו"ב שבת קל"ז א' דכל מעשה המילה הוא בדין פקו"נ וכשי"כ כשמל בברזל דהו"ל מכה שמחמת ברזל דחשיב פקו"נ כדאמר ע"ז כ"ח א', ואמרינן נמי במגילה י"ז ב' דקבעו ברכת רפאנו בשמינית כנגד מילה שנתנה בשמינית שצריכה רפואה, ובסוטה י"ד א' ילפינן עיקר מצות בקו"ח ממה שביקר הקב"ה את אברהם לאחר מילתו, וכיון דהעומדים שם הם כמשתתפים גם במצות ביקור ח בעידן הסכנה שפיר תיקנו לברך בלישנא דמעליא טפי [מבלי להזכיר ענין הסכנה בעת המצוה], וממילא משתמע מהנוסח כשם כו' כן יכנס כו' שיתרפא ממילתו.

והעירוני לפרש דלפי"ז ניחא הלשון כשם שנכנס כו' דבפשוטו קשה מאי כשם, אלא ה"ק שהרי קטן חולה אינו נימול, וכשם שנכנס לברית כשהוא בריא כן יכנס בריא כו', [ואפשר דמה דאיתא בנוסח הגאונים לומר גם בפדה"ב, כשם שזכה בכור זה לפדיון כו' מיגריר גריר אחרי שתיקנו לומר כן בברית מילה], ולפי"ז משמע טפי כנוסחא דתלמודן כשם שנכנס כו' והיינו שמברכין לרך הנוול, ולא כנוסחא הירו' ובתו' שבת שם כשם שהכנסתו לברית כן תכניסוהו כו' דמשמע דקאי אאבי הן, ועי' בזה בפוסקים שם ביו"ד סי' רס"ה, וצ"ע במדרש קהלת ג' דמשמע לכא' כפירושונו ומ"מ הנוסח שם הוא כנוסח הירו' ע"ש, (ומיהו אפשר דזכות קיום הן תלוי באביו, דאי בחטאו ימות עד שיעשה איש וכלשון הרמב"ם בפ"ו מתשובה ה"א ע"ש, ושפיר גם כשמברכין לאביו נכלל בזה הברכה לרך הנימול, ועדיין צ"ע).